

ΣΧΗΜΑΤΑ ΛΟΓΟΥ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΠΕΠΕ ΕΥΗ

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ - ΠΡΟΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ / ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΤΑ

- με τα σχήματα λόγου εννοούμε τη χρήση λέξεων ή φράσεων με διαφορετικό τρόπο από την ακριβή τους σημασία.
- χρησιμοποιούνται για να χαρίσουν αισθητική απόλαυση.
- χρησιμοποιούνται για να δώσουν έμφαση, ζωντάνια, παραστατικότητα, θεατρικότητα, δραματικότητα, πρόκληση συναισθημάτων, υποβλητικότητα.
- αισθητοποιούν τις καταστάσεις στις οποίες αναφέρονται και τις καθιστούν πιο κατανοητές, αφού τις παρουσιάζουν εναργέστερα.
- στα πεζά, κυρίως, κείμενα ο δημιουργός τα χρησιμοποιεί
 - για να χαλαρώσει ο αναγνώστης από την ένταση της δράσης
 - για να επιβραδύνει την εξέλιξη των γεγονότων και να επιτείνει την αγωνία του αναγνώστη.

ΚΥΡΙΟΛΕΞΙΑ

- η χρήση λέξεων ή φράσεων με την ακριβή τους σημασία, για να αποδίδονται οι έννοιες αυτές καθ' αυτές.
- χαρίζει ακριβολογία και σαφήνεια και καθιστά το κείμενο πιο κατανοητό στον αναγνώστη.

σχετικά με τη θέση των λέξεων: υπερβατό:
όταν μια λέξη ή φράση παρεμβάλλεται ανάμεσα σε **δύο όρους**
που έχουν μεταξύ τους στενή λογική και συντακτική σχέση.
π.χ. **άκρα** του τάφου **σιωπή** στον κάμπο βασιλεύει.

- **ως προς το ύφος:**
 - δίνει έμφαση, κεντρίζοντας το ενδιαφέρον και την προσοχή του αναγνώστη.
 - εξυπηρετεί τις ανάγκες του μέτρου.
- **ως προς το νόημα:**
 - αποτυπώνει εντονότερα τους συλλογισμούς του προσώπου που εκφέρει τον λόγο.

σχετικά με τη θέση των λέξεων: πρωθύστερο:
όταν μια λέξη / έννοια τίθεται δεύτερη, ενώ λογικά
και χρονικά προηγείται.

π.χ. **Μάη** μου, **Μάη** δροσερέ, κι **Απρίλη** λουλουδάτε
(ο Απρίλιος χρονικά προηγείται του Μαΐου)

- **ως προς το ύφος:**

- δίνει έμφαση, κεντρίζοντας το ενδιαφέρον και την προσοχή του αναγνώστη.
- εξυπηρετεί τις ανάγκες του μέτρου.

- **ως προς το νόημα:**

- τονίζει τον όρο που προτάσσεται.

σχετικά με τη θέση των λέξεων: αναστροφή:

όταν ανατρέπεται η φυσική σειρά των λέξεων ή των προτάσεων.

π.χ.
και των μαλλιών
της τ' ωραίο πλήθος
πάνω στο στήθος
λάμπει ξανθό.

αντί
και τ' ωραίο πλήθος
των μαλλιών της
λάμπει ξανθό
πάνω στο στήθος.

• ως προς το ύφος:

- δίνει έμφαση, κεντρίζοντας το ενδιαφέρον και την προσοχή του αναγνώστη.
- αποκτά ο λόγος ζωντάνια και εκφραστικότητα.
- εξυπηρετεί τις ανάγκες του μέτρου.

• ως προς το νόημα:

- τονίζει τον όρο που προτάσσεται.

σχετικά με τη θέση των λέξεων: χιαστό:

όταν παρατίθενται δύο ζεύγη εννοιών και η τρίτη έννοια αντιστοιχεί στη δεύτερη και η τέταρτη στην πρώτη (σε σχήμα χ).

π.χ. αφήνει η μάνα το παιδί και το παιδί τη μάνα.

η μάνα το παιδί
το παιδί τη μάνα

- ως προς το ύφος:

- εξυπηρετεί το μέτρο και προσελκύει την προσοχή του αναγνώστη.

- ως προς το νόημα:

- δίνει έμφαση στους διαπλεκόμενους όρους και τονίζει τη σχέση τους.

σχετικά με τη θέση των λέξεων:

κύκλος:

όταν μια πρόταση ή μια περίοδος αρχίζει και τελειώνει με την ίδια λέξη

π.χ. μοναχή το δρόμο επήρες, εξανάλθες μοναχή.

• **ως προς το ύφος:**

- δίνει έμφαση και προσελκύει την προσοχή του αναγνώστη.

• **ως προς το νοημα:**

- δίνει την αίσθηση της διάρκειας και της μονιμότητας, εφόσον η κατάσταση στην οποία αναφέρεται παραμένει ή φαίνεται να παραμένει αναλλοίωτη στο χρόνο.

**σχετικά με τη θέση των λέξεων:
παρήχηση:**

όταν ένας συγκεκριμένος φθόγγος (σύμφωνο) επαναλαμβάνεται σε μια φράση.
π.χ. ο σιγαλός αιγιαλός εγέλα γάλα όλος
(επανάληψη του γ και του λ.).

• ως προς το ύφος:

- το ιδιαίτερο ηχητικό αποτέλεσμα δίνει έμφαση και προσελκύει την προσοχή του αναγνώστη.

• ως προς το νόημα:

- δίνει έμφαση στη σημασία των λέξεων που παρουσιάζουν την ηχητική ιδιαιτερότητα

**σχετικά με τη θέση των λέξεων:
παρονομασία ή ετυμολογικό σχήμα:**

όταν λέξεις ομόηχες, και ενίοτε συγγενείς ετυμολογικά, μπαίνουν η μια κοντά στην άλλη..

π.χ. να 'μουν κλέφτης να τα κλέψω / κουρσευτής να τα κουρσέψω.

• **ως προς το ύφος:**

- η ομοηχία ενισχύει τη μουσικότητα και προσελκύει την προσοχή του αναγνώστη.

• **ως προς το νόημα:**

- η ετυμολογική συγγένεια αναδεικνύει τη σημασία και δίνει έμφαση στο νόημα.

**σχετικά με τη θέση των λέξεων:
ομοιότέλευτο ή ομοιοκατάληκτο:**

όταν στο τέλος συνεχόμενων προτάσεων ή περιόδων υπάρχουν λέξεις με την ίδια κατάληξη.

π.χ. τον πύργο πύργο πάει και γυροβολάει.

• **ως προς το ύφος:**

- η επανάληψη όμοιων ήχων ενισχύει τη μουσικότητα και προσελκύει την προσοχή του αναγνώστη.

• **ως προς το νόημα:**

- η επανάληψη όμοιων ήχων-λέξεων δίνει έμφαση στο νόημά τους.

σχετικά με τη θέση των λέξεων: ασύνδετο:

όταν όροι πρότασης ή προτάσεις παρατίθενται η μία μετά την άλλη χωρίς σύνδεσμο.

π.χ. δυσκολοχώριστα, πουλιά, αγόρια, ανθοί, κοράσια, / τα λόγια στα φιλιά απαλά, τα στόματα κεράσια

• ως προς το ύφος:

- χαρίζει ένταση και ζωντάνια η μετάβαση από τον έναν όρο στον άλλο, γεγονός που προσελκύει την προσοχή του αναγνώστη και διεγείρει το ενδιαφέρον του.
- άλλοτε εξυπηρετεί την πύκνωση του κειμένου χαρίζοντας ταχύτητα και ρυθμό.

• ως προς το νόημα:

- ενδέχεται να αναδεικνύει τη συναισθηματική φόρτιση του πομπού

σχετικά με τη θέση των λέξεων: πολυσύνδετο:

όταν αλληπάλληλες λέξεις ή προτάσεις συνδέονται με το και ή δε.
π.χ. κι η προσευχή κι ο πειρασμός κι η δύναμη κι η αστένια.

- **ως προς το ύφος:**

- ο λόγος γίνεται δυναμικότερος και χαρίζει ένταση και ζωντάνια, γεγονός που προσελκύει την προσοχή του αναγνώστη και διεγείρει το ενδιαφέρον του.

- **ως προς το νόημα:**

- η επανάληψη του συμπλεκτικού συνδέσμου αναδεικνύει τη γρήγορη εναλλαγή της δράσης

**σχετικά με τη θέση των λέξεων:
κατά το νοούμενο:**

όταν η σύνταξη γίνεται βάσει νοήματος και όχι βάσει του γραμματικού τύπου της λέξης.

π.χ. ο κόσμος χτίζουν εκκλησιές, χτίζουν και μοναστήρια.

• ως προς το ύφος:

- καθιστά το ύφος πιο προφορικό και άρα πιο φυσικό.

• ως προς το νόημα:

- αναδεικνύει την απλή επικοινωνιακή περίσταση, τη σχέση των ηρώων, στοιχεία της προσωπικότητας των ηρώων (μόρφωση, καταγωγή, συναισθηματική φόρτιση).

σχετικά με τη γραμματική συμφωνία των λέξεων: σύμφυση:

όταν δύο συντάξεις αναμειγνύονται, γιατί στο νου του δημιουργού έρχονται ταυτόχρονα δύο διαφορετικές εκφράσεις, αλλά με το ίδιο νόημα.
π.χ. ο γιώργος και ο πέτρος παίζουν (αντί: ο γιώργος παίζει με τον πέτρο)

- **ως προς το ύφος:**

- καθιστά το ύφος πιο προφορικό και άρα πιο φυσικό.

- **ως προς το νόημα:**

- αναδεικνύει την απλή επικοινωνιακή περίσταση, τη σχέση των ηρώων, στοιχεία της προσωπικότητας των ηρώων (μόρφωση, καταγωγή, συναισθηματική φόρτιση).

σχετικά με τη γραμματική συμφωνία των λέξεων: ανακόλουθο:

όταν υπάρχει συντακτική ασυμφωνία όρων που προηγούνται με όρους που έπονται.

π.χ. εγώ δε με μέλει (αντί: εμένα δε με μέλει).

• ως προς το ύφος:

- καθιστά το ύφος πιο προφορικό και άρα πιο φυσικό.

• ως προς το νόημα:

- αναδεικνύει την απλή επικοινωνιακή κατάσταση, τη σχέση των ηρώων, στοιχεία της προσωπικότητας των ηρώων (μόρφωση, καταγωγή, συναισθηματική φόρτιση).

**σχετικά με τη θέση των λέξεων:
καθολικό και μερικό (καθ' όλον και μέρος):**

όταν ένας όρος μιας πρότασης, ο οποίος δηλώνει το διαιρεμένο σύνολο, αντί να λειτουργήσει ως γενική διαιρετική ή ως εμπρόθετος προσδιορισμός με (από + αιτιατική), εκφέρεται ομοιόπρωτα προς τον όρο που φανερώνει μέρος του συνόλου.

π.χ. εγώ δε με μέλει (αντί: εμένα δε με μέλει).

• ως προς το ύφος:

- εξυπηρετεί το μέτρο.
- καθιστά το ύφος πιο προφορικό και άρα πιο φυσικό.

• ως προς το νόημα:

- αναδεικνύει την απλή επικοινωνιακή περίσταση, τη σχέση των ηρώων, στοιχεία της προσωπικότητας των ηρώων (μόρφωση, καταγωγή, συναισθηματική φόρτιση).

σχετικά με τη γραμματική συμφωνία των λέξεων: έλξη:

όταν ένας όρος μιας πρότασης «έλκεται» (επηρεάζεται) από όρο άλλης πρότασης και δε συμφωνεί με την πρόταση στην οποία ανήκει.
π.χ. ήθελα να 'μουν τσέλιγκας, να 'μουν και παλικάρι (αντί: να είμαι. έλκεται από το ρ. ήθελα και μπαίνει κι αυτό στην οριστική παρατατικού).

• ως προς το ύφος:

- καθιστά το ύφος πιο προφορικό και άρα πιο φυσικό.

• ως προς το νόημα:

- αναδεικνύει την απλή επικοινωνιακή περίσταση, τη σχέση των ηρώων, στοιχεία της προσωπικότητας των ηρώων (μόρφωση, καταγωγή, συναισθηματική φόρτιση). 19

σχετικά με τη γραμματική συμφωνία των λέξεων: υπαλλαγή:

όταν ο επιθετικός προσδιορισμός μιας γενικής κτητικής τίθεται ως επιθετικός προσδιορισμός στο όνομα που προσδιορίζει η γενική.
π.χ. τ' αντρειωμένα κόκαλα ξεθάψτε του γονιού σας (αντί: ξεθάψτε τα κόκαλα τα' αντρειωμένου γονιού σας).

- **ως προς το ύφος:**

- καθιστά το ύφος πιο προφορικό και άρα πιο φυσικό.

- **ως προς το νόημα:**

- αναδεικνύει την απλή επικοινωνιακή κατάσταση, τη σχέση των ηρώων, στοιχεία της προσωπικότητας των ηρώων (μόρφωση, καταγωγή, συναισθηματική φόρτιση).
- μετατόπιση της προσοχής του δέκτη στη λέξη που δίνεται έμφαση.

σχετικά με τη γραμματική συμφωνία των λέξεων: πρόληψη:

όταν το υποκείμενο της δευτερεύουσας πρότασης τίθεται προληπτικά ως αντικείμενο της κύριας, ενώ αντικείμενο έπρεπε να είναι η ίδια η δευτερεύουσα πρόταση.

π.χ. σας γνωρίζω ποιοι είστε (αντί: εγώ γνωρίζω ποιοι είστε εσείς).

- **ως προς το ύφος:**

- καθιστά το ύφος πιο προφορικό και άρα πιο φυσικό.

- **ως προς το νόημα:**

- αναδεικνύει την απλή επικοινωνιακή περίσταση, τη σχέση των ηρώων, στοιχεία της προσωπικότητας των ηρώων (μόρφωση, καταγωγή, συναισθηματική φόρτιση).
- δίνει έμφαση στον όρο που προτάσσεται.

**σχετικά με την πληροτητα του λόγου:
έλλειψη / βραχυλογία:**

όταν για χάρη συντομίας, παραλείπονται μια ή περισσότερες λέξεις από μια φράση, που μπορούν να εννοηθούν από τα συμφραζόμενα
π.χ. κι αν είν' η αγάπη μάγισσα / μάνα η λατρεία κοντά της. / ο φόβος και το θάμασμα / τα δίδυμα παιδιά της.

• ως προς το ύφος:

- δίνεται ένταση στο ρυθμό.
- χαρίζει πυκνότητα στο λόγο, εξαιτίας της επιγραμματικής διατύπωσης.

• ως προς το νόημα:

- δίνει έμφαση στον όρο που προτάσσεται.

**σχετικά με την πληροτητα του λόγου:
σχήμα από κοινού:**

όταν μια λέξη ή πρόταση που παραλείπεται εννοείται από τα προηγούμενα όπως ακριβώς συναντάται εκεί, χωρίς να μεταβληθεί.
π.χ. ο παύλος είναι ψηλός, ο γιάννης δεν είναι (ψηλός).

• **ως προς το ύφος:**

- χαρίζει πυκνότητα και καθιστά τον λόγο πιο επιγραμματικό.

• **ως προς το νόημα:**

- παραπέμπει στο προφορικό ύφος και άρα σε μια πιο χαλαρή επικοινωνιακή περίσταση.

**σχετικά με την πληροτητα του λόγου:
σχήμα εξ αναλόγου:**

όταν μια λέξη ή πρόταση που παραλείπεται εννοείται από τα προηγούμενα, αλλά κάπως αλλαγμένη (σε πτώση, αριθμό κτλ.).
π.χ. την επόμενη μέρα δεν τηλεφώνησα, όπως είχα σκοπό (να τηλεφωνήσω).

• **ως προς το ύφος:**

- χαρίζει πυκνότητα και καθιστά τον λόγο πιο επιγραμματικό.

• **ως προς το νόημα:**

- παραπέμπει στο προφορικό ύφος και άρα σε μια πιο χαλαρή επικοινωνιακή περίσταση.

**σχετικά με την πληροτητα του λόγου:
σχήμα εξ αντιθέτου:**

όταν μια λέξη ή πρόταση που παραλείπεται εννοείται από τα προηγούμενα,
αλλά με το αντίθετο νόημα.

π.χ. στο έμπα μπήκε σαν αϊτός, στο ξέβγα σαν πετρίτης (βγήκε).

- **ως προς το ύφος:**

- χαρίζει πυκνότητα και καθιστά τον λόγο πιο επιγραμματικό.

- **ως προς το νόημα:**

- δίνεται έμφαση στην αντίθεση και αντιστοιχία των νοημάτων.

**σχετικά με την πληροτητα του λόγου:
ζεύγμα:**

όταν δύο ίδιου είδους προσδιορισμοί (συνήθως αντικείμενα) αποδίδονται σε ένα ρήμα, ενώ λογικά ο ένας δεν του ταιριάζει αλλά ταιριάζει σε ένα άλλο ρήμα που εννοείται..

π.χ. τρώνε παχιά πρόβατα και κρασί εξαίσιο.
(τρώνε πρόβατα - πίνουν κρασί.)

• ως προς το ύφος:

- χαρίζει πυκνότητα και καθιστά τον λόγο πιο επιγραμματικό.

• ως προς το νόημα:

- δίνεται έμφαση στο νόημα.

**σχετικά με την πληροτητα του λόγου:
αποσιώπηση:**

όταν ο πομπός διακόπτει την ομαλή ροή του λόγου, αποφεύγοντας να πει κάτι για ποικίλους λόγους (γιατί δεν το γνωρίζει, γιατί νιώθει συγκίνηση, για να προβληματίσει), και στη θέση των φράσεων που παραλείπονται μπαίνουν αποσιωπητικά.

π.χ. -αγάπη μου, θυμώνεις,...

• ως προς το ύφος:

- καθιστά το ύφος πιο ζωντανό και οικείο, γεγονός που προσελκύει την προσοχή και το ενδιαφέρον του αναγνώστη.

• ως προς το νόημα:

- δηλώνει υπαινιγμό ενισχύοντας τη συναισθηματική φόρτιση.

σχετικά με την πληροτητα του λόγου: κλιμακωτό:

όταν ο παρατηρείται κλιμάκωση της έντασης σε μια σειρά ενεργειών.
π.χ. ακούω κούφια τα τουφέκια / ακούω σμίξιμο σπαθιών / ακούω ξύλα, ακούω πελέκια / ακούω τρίξιμο δοντιών.

- ως προς το ύφος:

- καθιστά το ύφος πιο ζωντανό, γεγονός που προσελκύει την προσοχή και το ενδιαφέρον του αναγνώστη.

- ως προς το νόημα:

- αναδεικνύει την κλιμάκωση των συναισθημάτων μέσα από την κλιμάκωση των αντιδράσεων / ενεργειών.

**σχετικά με την πληροτητα του λόγου:
νόμος των τριών:**

όταν παρατηρείται παρουσίαση τριών πραγμάτων ή κλιμάκωση της έντασης σε μια σειρά τριών ενεργειών.

π.χ. ο ένας να βγει την άνοιξη, κι άλλος το καλοκαίρι, κι ο τρίτος το χινόπωρο, οπού είναι τα σταφύλια..

• **ως προς το ύφος:**

- καθιστά το ύφος πιο ζωντανό, γεγονός που προσελκύει την προσοχή και το ενδιαφέρον του αναγνώστη.

• **ως προς το νόημα:**

- δίνεται έμφαση στο νόημα του τελευταίου στοιχείου.

**σχετικά με την πληροτητα του λόγου:
πλεονασμός:**

όταν ένα νόημα εκφράζεται με περισσότερες λέξεις από όσες είναι απαραίτητο.
π.χ. να μην το ξανακάνεις πάλι.

• **ως προς το ύφος:**

- καθιστά το ύφος πιο ζωντανό, γεγονός που προσελκύει την προσοχή και το ενδιαφέρον του αναγνώστη.

• **ως προς το νόημα:**

- δίνεται έμφαση στο νόημα.

**σχετικά με την πληροτητα του λόγου:
εκ παραλλήλου / παραλληλία:**

όταν μια έννοια εκφράζεται συγχρόνως και καταφατικά και αρνητικά.
π.χ. είναι καλός, όχι παλιάνθρωπος.

• **ως προς το ύφος:**

- καθιστά το ύφος πιο ζωντανό, γεγονός που προσελκύει την προσοχή και το ενδιαφέρον του αναγνώστη.

• **ως προς το νόημα:**

- δίνεται έμφαση στο νόημα.

**σχετικά με την πληροτητα του λόγου:
ένα με δύο (εν δια δυοίν):**

όταν μια έννοια εκφράζεται με δύο λέξεις που συνδέονται με τον σύνδεσμο «και», ενώ σύμφωνα με το νόημα η δεύτερη έπρεπε να προσδιορίζει την πρώτη.
π.χ. γυναίκες, πού είν' οι άντρουι σας κι οι καπεταναραίοι;

• ως προς το ύφος:

- καθιστά το ύφος πιο ζωντανό, γεγονός που προσελκύει την προσοχή και το ενδιαφέρον του αναγνώστη.

• ως προς το νόημα:

- δίνεται έμφαση στο νόημα.

**σχετικά με την πληροτητα του λόγου:
επανάληψη:**

όταν η ίδια λέξη ή έκφραση επαναλαμβάνεται αυτούσια ή ελαφρά αλλαγμένη, για να δώσει στο λόγο χάρη και έμφαση στο συναίσθημα.
π.χ. εκεί καίγονται κόκαλα, κόκαλα ανδρειωμένων.

• ως προς το ύφος:

- καθιστά το ύφος πιο ζωντανό, γεγονός που προσελκύει την προσοχή και το ενδιαφέρον του αναγνώστη.
- ενισχύεται η μουσικότητα/λυρικήτητα

• ως προς το νόημα:

- δίνεται έμφαση στο νόημα.

**σχετικά με την πληροτητα του λόγου:
αναδίπλωση:**

όταν η τελευταία λέξη ή φράση μιας πρότασης επαναλαμβάνεται στην αρχή της επόμενης.

π.χ. αν πέσουνε στον ποταμό, ο ποταμός θα στύψει,

• **ως προς το ύφος:**

- καθιστά το ύφος πιο ζωντανό, γεγονός που προσελκύει την προσοχή και το ενδιαφέρον του αναγνώστη.
- ενισχύεται η μουσικότητα/λυρικήτητα

• **ως προς το νόημα:**

- δίνεται έμφαση στο νόημα.

**σχετικά με την πληροτητα του λόγου:
επιαναφορά:**

όταν δύο ή περισσότερες προτάσεις αρχίζουν με την ίδια λέξη.
π.χ. πάψε κόρη τον αργαλειό, πάψε και το τραγούδι.

• ως προς το ύφος:

- καθιστά το ύφος πιο ζωντανό, γεγονός που προσελκύει την προσοχή και το ενδιαφέρον του αναγνώστη.
- ενισχύεται η μουσικότητα/λυρικήτητα

• ως προς το νόημα:

- δίνεται έμφαση στο νόημα.

**σχετικά με την πληροτητα του λόγου:
επιφορά:**

όταν διαδοχικές προτάσεις τελειώνουν με την ίδια λέξη / φράση.
π.χ. έτσι είν' ο κόσμος· πάντα τέτοιος θα είναι ο κόσμος.

• **ως προς το ύφος:**

- καθιστά το ύφος πιο ζωντανό, γεγονός που προσελκύει την προσοχή και το ενδιαφέρον του αναγνώστη.
- ενισχύεται η μουσικότητα/λυρικήτητα

• **ως προς το νόημα:**

- δίνεται έμφαση στο νόημα.

σχετικά με την πληροτητα του λόγου: υποφορά και ανθυποφορά:

όταν η ερώτηση (υποφορά) ακολουθείται από απάντηση (ανθυποφορά). όταν προηγείται ερώτηση, ακολουθεί πιθανή εξήγηση με τη μορφή ερώτησης, και έπειτα αναιρείται η πιθανή εξήγηση και δηλώνεται το τι πραγματικά συμβαίνει.

π.χ. -τι έχουν της μάνης τα βουνά και στέκουν βουρκωμένα;
-μην ο βοριάς τα βάρεσε, μην η νοτιά τα πήρε;
-μήδ' ο βοριάς τα βάρεσε, μηδ' η νοτιά τα πήρε.

• ως προς το ύφος:

- καθιστά το ύφος πιο ζωντανό, γεγονός που προσελκύει την προσοχή και το ενδιαφέρον του αναγνώστη, αφού σταδιακά αποκαλύπτεται η (συνήθως απροσδόκητη) πραγματικότητα. ενισχύεται και η θεατρικότητα.

• ως προς το νόημα:

- δίνεται έμφαση στο νόημα.

**σχετικά με την πληροτητα του λόγου:
υποφορά και ανθυποφορά:**

όταν η ερώτηση (υποφορά) ακολουθείται από απάντηση (ανθυποφορά). όταν προηγείται ερώτηση, ακολουθεί πιθανή εξήγηση με τη μορφή ερώτησης, και έπειτα αναιρείται η πιθανή εξήγηση και δηλώνεται το τι πραγματικά συμβαίνει.

- π.χ. -τι έχουν της μάνης τα βουνά και στέκουν βουρκωμένα;
-μην ο βοριάς τα βάρεσε, μην η νοτιά τα πήρε;
-μήδ' ο βοριάς τα βάρεσε, μηδ' η νοτιά τα πήρε.
όταν η απάντηση ακολουθεί αμέσως την ερώτηση.
π.χ. -κυράδες, τι λογιάζετε, κυράδες, τι τηράτε;
-εμείς είμαστε κλέφτισες, γυναίκες των λαζαίων.

• **ως προς το ύφος:**

- καθιστά το ύφος πιο ζωντανό, γεγονός που προσελκύει την προσοχή και το ενδιαφέρον του αναγνώστη, αφού σταδιακά αποκαλύπτεται η (συνήθως απροσδόκητη) πραγματικότητα. ενισχύεται και η θεατρικότητα.

• **ως προς το νόημα:**

- δίνεται έμφαση στο νόημα.

**σχετικά με την πληροτητα του λόγου:
ρητορική ερώτηση:**

όταν διατυπώνεται μια ερώτηση, η οποία δεν αναμένεται να απαντηθεί, γιατί η απάντηση είναι περιττή ως αυτονόητη.

π.χ. -'Α! κύριε, κύριε μαλακάση,
ποιός θά βρεθεί νά μᾶς δικάσει,
μικρόν ἐμέ κι ἐσᾶς μεγάλο,
ἴδια τόν ἕνα καί τόν ἄλλο;

- **ως προς το ύφος:**

- καθιστά το ύφος πιο ζωντανό, γεγονός που προσελκύει την προσοχή και το ενδιαφέρον του αναγνώστη.

- **ως προς το νόημα:**

- δίνεται έμφαση στο νόημα, καθώς οδηγεί τον δέκτη στο συμπέρασμα που υπονοείται από τον πομπό.

**σχετικά με την πληροτητα του λόγου:
άρση & θέση:**

όταν πρώτα λέγεται τι δεν είναι κάτι ή τι δε συμβαίνει και αμέσως μετά τι είναι ή τι συμβαίνει..
π.χ. -εγώ δεν είμαι τούρκος ουδέ κόνιαρος, / είμαι καλογεράκι απ' ασηκηταριό.

- **ως προς το ύφος:**

- καθιστά το ύφος πιο ζωντανό, γεγονός που προσελκύει την προσοχή και το ενδιαφέρον του αναγνώστη.

- **ως προς το νόημα:**

- δίνεται έμφαση στο γεγονός που ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα.

**σχετικά με την πληροτητα του λόγου:
αναφώνηση / επιφώνηση:**

όταν λέγεται μια λέξη ή φράση επιφωνηματική, που φανερώνει τη συναισθηματική κατάσταση αυτού που μιλάει ή γράφει...

π.χ. -συμφορά! σε θυμούμαι εκαθόσουν στο πλευρό μου με πρόσωπο αχνό.
-μάνα μου, σκιάζομαι πολύ!

• **ως προς το ύφος:**

- καθιστά το ύφος πιο ζωντανό, γεγονός που προσελκύει την προσοχή και το ενδιαφέρον του αναγνώστη.

• **ως προς το νόημα:**

- δίνεται έμφαση και ναδεικνύεται η συναισθηματική φόρτιση του προσώπου που μιλάει.

**σχετικά με τη σημασία λέξεων ή φρασεών:
μεταφορά:**

όταν παρατηρείται μεταφορά (αλλαγή ή διεύρυνση της σημασίας) μιας λέξης από την κύρια σημασία της σε άλλη μέσα από μια ιδιότητα που είναι κοινή.
π.χ. το βάρος των ετών - ο χειμώνας της ζωής

- **ως προς το ύφος:**

- καθιστά το ύφος πιο ζωντανό και οικείο, γεγονός που προσελκύει την προσοχή και το ενδιαφέρον του αναγνώστη.

- **ως προς το νόημα:**

- αισθητοποιείται εναργέστερα η κατάσταση στην οποία γίνεται αναφορά.

**σχετικά με τη σημασία λέξεων ή φρασεών:
παρομοίωση:**

όταν συγκρίνονται δύο πρόσωπα ή πράγματα ή φαινόμενα που έχουν ομοιότητα μεταξύ τους, για να τονιστεί η ιδιότητα του ενός. η παρομοίωση αρχίζει με τις λέξεις σαν, καθώς, όπως και με το σαν να (υποθετική παρομοίωση)
π.χ. μια θάλασσα μέσα μου σα λίμνη γλυκόστρωτη / και σαν ωκεανός ανοιχτή και μεγάλη.

• **ως προς το ύφος:**

- καθιστά το ύφος πιο ζωντανό και οικείο, γεγονός που προσελκύει την προσοχή και το ενδιαφέρον του αναγνώστη.

• **ως προς το νόημα:**

- αισθητοποιείται εναργέστερα η κατάσταση στην οποία γίνεται αναφορά μέσα από την σύγκρισή της με άλλη πιο οικεία στον δέκτη.

**σχετικά με τη σημασία λέξεων ή φρασεών:
προσωποποίηση:**

όταν αποδίδονται ανθρώπινες ιδιότητες σε ζώα, σε αντικείμενα ή αφηρημένες έννοιες.
π.χ. ο όλυμπος και ο κίσαβος, τα δυο βουνά μαλώνουν

- **ως προς το ύφος:**

- καθιστά το ύφος πιο ζωντανό και οικείο, γεγονός που προσελκύει την προσοχή και το ενδιαφέρον του αναγνώστη.

- **ως προς το νόημα:**

- αισθητοποιείται εναργέστερα η ανθρώπινη ιδιότητα που αποδίδεται σε κάτι μη ανθρώπινο, το οποίο αποκτά, έτσι, ιδιαίτερη αξία.⁴⁴

**σχετικά με τη σημασία λέξεων ή φρασεών:
κατεξοχήν:**

όταν η σημασία μιας λέξης «στενεύει», περιορίζεται και εκφράζει κάτι συγκεκριμένο.
π.χ. η πόλη (ενν. μόνο η Κωνσταντινούπολη)
ο ποιητής (ενν. μόνο ο Όμηρος)

- **ως προς το ύφος:**

- καθιστά το ύφος πιο ζωντανό και οικείο, γεγονός που προσελκύει την προσοχή και το ενδιαφέρον του αναγνώστη.

- **ως προς το νόημα:**

- τονίζεται το βασικό χαρακτηριστικό που αποδίδεται στον όρο που προσδιορίζει.

**σχετικά με τη σημασία λέξεων ή φρασεών:
λιτότητα:**

όταν μια λέξη εκφράζεται από την αντίθετη της και συνοδεύεται από άρνηση.
π.χ. σήμερα ξόδεψα όχι λίγα (αντί: πάρα πολλά).

- **ως προς το ύφος:**

- καθιστά το ύφος πιο ζωντανό, ενίοτε και οικείο, γεγονός που προσελκύει την προσοχή και το ενδιαφέρον του αναγνώστη.

- **ως προς το νόημα:**

- δίνεται έμφαση στον όρο που παρουσιάζεται.
παρουσιάζεται μια κατάσταση με πιο ήπιο τρόπο.

σχετικά με τη σημασία λέξεων ή φράσεων: ειρωνεία:

- **λεκτική:** όταν αστειεύεται ή χλευάζει κάποιος χρησιμοποιώντας σκόπιμα λέξεις ή φράσεις που έχουν διαφορετική σημασία απ' ό,τι έχει στο μυαλό του. π.χ. τι ωραία συμπεριφορά! (αντί: άσχημη συμπεριφορά)
 - ως προς το ύφος: καθίσταται πιο ζωντανό και οικείο κινητοποιώντας την προσοχή και το ενδιαφέρον του αναγνώστη.
 - ως προς το νόημα: εκφράζεται αποδοκιμασία και αγανάκτηση.
- **τραγική:** στην τραγική ή δραματική ειρωνεία, ο ήρωας ενός έργου δεν κατανοεί τη δύσκολη κατάσταση στην οποία βρίσκεται. γι' αυτό, χωρίς να το καταλαβαίνει, ενεργεί με τρόπο αντίθετο από το λογικό, το φυσιολογικό και τον αναμενόμενο, στοιχείο και γεγονός που το ξέρει και το καταλαβαίνει ο θεατής ή ο αναγνώστης του έργου. το αποτέλεσμα αυτής της άγνοιας είναι ο ήρωας του έργου να επιδιώκει και, τελικά, να επισπεύδει ο ίδιος την καταστροφή του. π.χ. κλασική περίπτωση επικής/ τραγικής / καταστασιακής ειρωνείας περιέχεται στη σκηνή της συνάντησης οδυσσέα-τηλέμαχου στην π ραψωδία. ο τηλέμαχος βρίσκεται σε κατάσταση άγνοιας σχετικά με το μεταμφιεσμένο οδυσσέα και δεν αναγνωρίζει ότι πρόκειται για τον πατέρα του. ο ακροατής όμως ή ο αναγνώστης του έπους γνωρίζει την αλήθεια για το πρόσωπο του οδυσσέα.
 - ως προς το ύφος: ενισχύει την συμπάθεια του αναγνώστη για τον ήρωα.
 - ως προς το νόημα: αναδεικνύει τη συμπάθεια προς τον ήρωα.

**σχετικά με τη σημασία λέξεων ή φράσεων:
ευφημισμός:**

όταν μια λέξη ή φράση με θετική σημασία χρησιμοποιείται για την ονομασία αρνητικής ή δυσάρεστης έννοιας.

π.χ. εύξεινος (=φιλόξενος) πόντος [αντί άξεινος (=αφιλόξενος) πόντος].

• ως προς το ύφος:

- καθιστά το ύφος πιο ζωντανό, ενίοτε και οικείο, γεγονός που προσελκύει την προσοχή και το ενδιαφέρον του αναγνώστη, ενώ τον κινητοποιεί και συναισθηματικά.

• ως προς το νόημα:

- παρουσιάζεται με πιο ήπιο τρόπο μια δυσάρεστη κατάσταση κι έτσι η συναισθηματική φόρτιση του αναγνώστη επιτυγχάνεται σταδιακά κι όχι απότομα.

**σχετικά με τη σημασία λέξεων ή φρασεών:
υπερβολή:**

όταν μια κατάσταση μεγαλοποιείται για να προκαλέσει εντύπωση..
π.χ. ο βοριάς ξύριζε και σπανούς.

• ως προς το ύφος:

- καθιστά το ύφος πιο ζωντανό, ενίοτε και οικείο, γεγονός που προσελκύει την προσοχή και το ενδιαφέρον του αναγνώστη, ενώ τον κινητοποιεί και συναισθηματικά.

• ως προς το νόημα:

- δίνεται έμφαση στο νόημα και αισθητοποιείται η κατάσταση στην οποία γίνεται αναφορά.

**σχετικά με τη σημασία λέξεων ή φρασεών:
αλληγορία:**

όταν χρησιμοποιείται μια μεταφορική φράση που κρύβει διαφορετικό νόημα από αυτό που δηλώνουν οι λέξεις της. διαφέρει από τη μεταφορά γιατί δεν περιορίζεται σε μια λέξη, αλλά αποτελεί συνεχές όλο..

π.χ. τ' άσπρισε τα γένια του ο αϊ-νικόλας (αντί: χιόνισε του αγίου νικολάου).

- **ως προς το ύφος:**

- καθιστά το ύφος πιο ζωντανό, ενίοτε και οικείο, γεγονός που προσελκύει την προσοχή και το ενδιαφέρον του αναγνώστη, ενώ, παράλληλα, χαράσσεται και ευκολότερα στη μνήμη του.

- **ως προς το νόημα:**

- δίνεται έμφαση στο νόημα που λανθάνει και αποκαλύπτεται με την προσεκτικότερη μελέτη εκ μέρους του δέκτη.

**σχετικά με τη σημασία λέξεων ή φρασεών:
έμφαση:**

όταν τοποθετούνται ορισμένες λέξεις, στις οποίες πέφτει το μεγαλύτερο βάρος του λόγου, σε τέτοια θέση, ώστε η προσοχή του αναγνώστη να εστιάζεται σ' αυτές.

π.χ. -ω, κακό που με βρήκε μεγάλο!

• ως προς το ύφος:

- καθιστά το ύφος πιο ζωντανό, ενίοτε και οικείο, γεγονός που προσελκύει την προσοχή και το ενδιαφέρον του αναγνώστη, ενώ τον κινητοποιεί και συναισθηματικά.

• ως προς το νόημα:

- τονίζεται και αισθητοποιείται εναργέστερα το εκάστοτε νόημα.

**σχετικά με τη σημασία λέξεων ή φρασεών:
αντίθεση:**

όταν παρατίθενται και συσχετίζονται δύο έννοιες που έχουν διαφορετική σημασία.
π.χ. είναι από μαύρη πέτρα κι είναι απ' όνειρο κι έχει λοστρόμο αθώο, ναύτη πονηρά

• ως προς το ύφος:

- καθιστά το ύφος πιο ζωντανό, ενίοτε και οικείο, γεγονός που προσελκύει την προσοχή και το ενδιαφέρον του αναγνώστη, ενώ τον κινητοποιεί και συναισθηματικά.

• ως προς το νόημα:

- δίνεται έμφαση στα στοιχεία που αντιτίθενται, καθώς παρουσιάζονται εναργέστερα. άλλοτε οδηγούν τις καταστάσεις σε αρμονική εξισορρόπηση, άλλοτε αναδεικνύουν την τραγικότητα στη ζωή.

σχετικά με τη σημασία λέξεων ή φρασεών:

οξύμωρο:

όταν συνεκφέρονται δύο έννοιες αντιφατικές, οι οποίες είναι ασυμβίβαστες σε βαθμό που η μία ν' αποκλείει την άλλη.

π.χ. σπεύδε βραδέως. / δώρον άδωρον.

• ως προς το ύφος:

- καθιστά το ύφος πιο ζωντανό, ενίοτε και οικείο, γεγονός που προσελκύει την προσοχή και το ενδιαφέρον του αναγνώστη, ενώ τον κινητοποιεί και συναισθηματικά.

• ως προς το νόημα:

- δίνεται έμφαση στο νόημα μέσα από την αντίφαση.

**σχετικά με τη σημασία λέξεων ή φράσεων:
συνεκδοχή:**

όταν μια λέξη δε σημαίνει κυριολεκτικά εκείνο που κατά πρώτο λόγο φαίνεται, αλλά κάτι άλλο σχετικό.

α) το μέρος αντί για το όλο: κάθε βρύση και φλάμπουρο, κάθε κλαδί και κλέφτης (αντί: κάθε δέντρο).

β) το ένα αντί για τα πολλά: τούρκος το τριγυρίζει χρόνους δώδεκα (αντί: τούρκοι).

γ) η ύλη αντί για εκείνο που έχει κατασκευαστεί από την ύλη: να τρώει η σκουριά το σίδηρο κι η γης τον ανδρειωμένο (αντί: τα σιδερένια όπλα)

δ) το όργανο αντί για την ενέργεια που παράγεται από αυτό: πάρε το μάτι του αϊτού και τα' αλαφιού το πόδι (αντί: την εξυπνάδα και την ταχύτητα)

ε) το εικονιζόμενο πρόσωπο αντί για την εικόνα του: φλωριά ρίχνουν στην παναγιά, φλωριά ρίχνουν στους άγιους (αντί: στην εικόνα της παναγιάς και στις εικόνες των αγίων).

• ως προς το ύφος:

- χαρίζει πυκνότητα στο λόγο και καθιστά το ύφος πιο επιγραμματικό.

• ως προς το νόημα:

- ο επιμερισμός αναδεικνύει με έμφαση το σημαίνον (το στοιχείο που θεωρείται σημαντικότερο).
- η προφορικότητα στο ύφος αναδεικνύει μια πιο χαλαρή επικοινωνιακή κατάσταση και αντίστοιχα χαλαρές σχέσεις μεταξύ των προσώπων.

**σχετικά με τη σημασία λέξεων ή φρασεών:
μετωνυμία:**

όταν το όνομα του δημιουργού χρησιμοποιείται αντί για το δημιούργημα, ή το όνομα του περιέχοντος αντί για το περιεχόμενο κτλ. στη μετωνυμία χρησιμοποιείται:

- α) η αιτία αντί για το αποτέλεσμα και κατ' ακολουθία ο δημιουργός αντί για το δημιούργημα, ο συγγραφέας αντί για το έργο, ο εφευρέτης αντί για την εφεύρεση: ο ήφαιστος (αντί: η φωτιά) -ο όμηρος (αντί: η ιλιάδα και οδύσσεια) -ο μαρκόνι (αντί: ο ασύρματος τηλέγραφος)
- β) το αποτέλεσμα αντί για την αιτία: η αδικία τιμωρείται (αντί: ο άδικος).
- γ) το περιεχόμενο αντί γι' αυτό που περιέχει κάτι και αντίστροφα: οι κορίνθιοι καταστράφηκαν από το σεισμό (αντί: η κόρινθος).
- δ) το αφηρημένο αντί για το συγκεκριμένο και αντίστροφα: το δίκαιο (αντί: οι δικαστές).

- **ως προς το ύφος:**

- χαρίζει προφορικότητα στο ύφος και αναδεικνύει τη φυσικότητα στο λόγο.

- **ως προς το νόημα:**

- ο επιμερισμός αναδεικνύει με έμφαση το σημαίνον (το στοιχείο που θεωρείται σημαντικότερο).
- η προφορικότητα στο ύφος αναδεικνύει μια πιο χαλαρή επικοινωνιακή περίσταση και αντίστοιχα χαλαρές σχέσεις μεταξύ των προσώπων.

**σχετικά με τη σημασία λέξεων ή φρασεών:
αντονομασία:**

όταν αντί για προσηγορικά ονόματα τίθενται κύρια και αντί για κύρια προσηγορικά ή αντί για κύρια και προσηγορικά άλλες σχετικές λέξεις.

- α) κύρια, αντί για προσηγορικά:
μαικήνας (αντί: προστάτης των γραμμάτων)**
- β) προσηγορικά, αντί για κύρια:
ο εθνικός ποιητής (αντί: σολωμός)**

- **ως προς το ύφος:**

- καθιστά το ύφος πιο ζωντανό, ενίοτε και οικείο, γεγονός που προσελκύει την προσοχή και το ενδιαφέρον του αναγνώστη.

- **ως προς το νόημα:**

- τονίζεται το βασικό χαρακτηριστικό που αποδίδεται στην προσωπικότητα που προσδιορίζει.